

Majda Knehtl

SOCIALNE PREDNOSTI IN SLABOSTI INTEGRIRANEGA ŠOLANJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

UVOD

Zajeti misli in asociacije na temo »socialno delo na prelomu tisočletja – dileme in perspektiva« ni niti najmanj enostavno.

Skozi svojo več kot dvajsetletno prakso socialne delavke na Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani se srečujem z različnimi trendi in koncepti, ki do neke mere definirajo profesionalno socialno delo, prepoznavno za profesionalne socialne delavce. Ne morem pa trditi, da je socialno delo prepoznavno in enakopravno sprejeto kot stroka v širši profesionalni sferi sorodnih področij (med pedagogi, sociologi, psihologi, pravniki itn.).

Spremembe, ki smo jim priča nekaj zadnjih let, s svojo hitrostjo in reakcijo določajo smer razvoja in profilacijo tudi za našo stroko.

Skrajni čas je že, da znotraj kompleksne celote dogajanj in ravnanj v družbi naredimo nekaj izključno za našo stroko in profesionalni status, sicer bomo še nadalje ostali zgolj nepomemben segment nedorečene profesije, katere mnenje ne zanima prioriteten orientiranih funkcij v družbi, pričakovanja do nje pa so v nasprotju s tem konkretna in velika.

Strokovni posvet ali dnevi socialnih delavk in delavcev je tako rekoč nujen zaradi potrebe po redefiniranju skupnega in uporabnega koncepta socialnega dela v spremenjenih družbenih razmerah in okoliščinah socialnega dela kot stroke ter za socialne delavce kot strokovne delavce.

Nujno je opozoriti strokovno javnost in javnost nasploh na naše razvejano stro-

kovno področje, ki zaradi narave dela, občutljivosti in prepletenosti problematik ter služb potrebuje široko strokovno usposobljene ljudi, njihovo delo pa je (za poznavalce) in naj bo (za laike) razumljeno kot potrebno družbeno integrativno delo, ki ga vsaka demokratična družba s ciljno orientacijo socialne države nujno potrebuje.

KLJUČNA VLOGA SOCIALNEGA DELAVCA V ZAVODU ZA GLUHE IN NAGLUŠNE LJUBLJANA

V prispevku se bom omejila na majhen segment s področja socialnega dela, oziroma, rada bi prikazala mrežo strokovnih služb, ki deluje na področju izobraževanja otrok s posebnimi potrebami. To je pomembno področje, kjer je vloga socialnega dela in socialnih delavcev vključujoča in vse prej kot nepomembna.

V ZGN Ljubljana, ki je osrednji zavod v Sloveniji, so delovna področja, kjer socialni delavec aktivno deluje v okviru svoje vloge in se tudi aktivno vključuje v vse oblike timskega dela. Vsebine in načini dela, ki so se v zadnjih 10 letih zelo spreminjali, vse z namenom približevanja otroku, staršem in širšemu socialnemu okolju, so zlasti:

1. *Razvrščanje* omogoča razvrstitev v razvoju motenih otrok, njegov pomen pa je predvsem v evidentiranju otrok s posebnimi potrebami ter napotitvi oziroma predlogu za optimalno nadaljnjo obravnavo v ustrezni ustanovi.

Komisija za razvrščanje je prvostopenjska, specifična oz. specialna za področje motenosti sluha in govora in ima v

kompleksnem procesu usposabljanja pomembno začetno vlogo, ki se zrcali zlasti v uspešnem spremljanju strokovnega področja in odločitvah njenih članov.

Prepletenost dejavnosti in strokovne komunikacije na našem področju vzpostavlja mrežo uporabnikov in izvajalcev z določenimi vlogami in kompetencami. Posamezni programi se nanašajo drug na drugega, oziroma, si sledijo kot zaporedje v procesu izobraževanja in obravnave.

2. *Usmerjeni program intenzivnega svetovalno terapevtskega dela s starši* sestavljajo različne vsebine in oblike dela:

- začetna in nadaljevalna šola za starše,
- skupno letovanje za starše in otroke,
- srečanje integriranih otrok in njihovih staršev
- delo s starši in rejniki v manjših skupinah,
 - dislocirani oddelki,
 - delo v domu Zavoda doživlja prav tako pozitivne premike s cilji osamosvajanja posameznika k osebni izgradnji, socialni integraciji, pozitivnemu sprejemanju samega sebe in za optimalno vključevanje v polnočutno okolje. Uveljavlja se kombinacija domske in družinske vzgoje.

3. *Rejništvo* za gluhe in naglušne otroke po več kot 30 let aktivnega delovanja v zavodu predstavlja institucionalno vrednost, s strokovno organizirano mrežo rejniških družin, z evidenco spremljanja, svetovanja, izobraževanja in strokovnim nadzorom.

Namenjeno je mlajšim otrokom v obdobju zgodnje rehabilitacije, ki so oddaljeni od centrov usposabljanja. Rejništvo je tako sestavni del kompleksne dejavnosti Zavoda za gluhe, vloga socialnega delavca na tem področju pa je ključnega pomena za izvajanje in razvoj in tudi nadzor te dejavnosti. Potrebe po rejništvu se z uvajanjem integracije in mobilne službe iz leta v leto manjšajo.

4. *Program integracije in mobilne službe.* Zavod je s svojo odprtostjo in smislom za iskanje vedno novih možnosti in načinov na poti rehabilitacije s povezano strokovno mrežo znotraj in zunaj ustanove med prvimi pričel uradno uvajati integracijo in mobilno službo.

Učno uspešne otroke z nižjimi izgubami sluha zavod že od leta 1977 v dogovoru s

starši in centri za socialno delo vključuje v redne osnovne šole in VVZ. Njihova uspešnost je utirala pot *integraciji* tudi za sposobne praktično gluhe otroke.

Prvotni namen integracije je bil zlasti doseganje boljše izobrazbene ravni, več splošnega znanja in s tem večje in širše možnosti zaposlitve za gluhe in naglušne. Uspešna integracija je razširila ta cilj na področje vse večje socialne integracije in dosegla premik v zavestnem doživljanju drugačnosti v širšem socialnem okolju.

Integracija je nastajala postopoma; s sprotnim spremljanjem in vrednotenjem so se izoblikovali kriteriji za vključevanje in optimalni integracijski modeli.

V nekaj letih je postala redna praksa obravnave gluhih, naglušnih in govorno motenih otrok.

Tudi pri delu komisije za razvrščanje je vseskozi opazen trend integracije, saj komisija v svojih predlogih že okvirno opredeli oblike obravnave.

Integracija gluhih in naglušnih otrok je sistem, ki zahteva nenehne intenzivne obravnave integriranih otrok (surdo-pedagoška obravnava, posebna pedagoška pomoč, vodena pomoč staršem, kontakti in svetovanje na šolah, kontaktiranje s CSD) in koordinacijsko delo med posameznimi službami. Prav na področju koordiniranja – povezovanja med posameznimi službami se velikokrat pokažejo nejasno opredeljene poklicne vloge socialnega delavca in psihologa v zavodu.

Mobilna služba je vitalnejša oblika izvajanja integracije za gluhe in naglušne otroke. Sodi med najzahtevnejše dejavnosti in je postala ena najmočnejših strokovnih in organizacijskih usmeritev v ZGN Ljubljana. Odlikuje jo dobra kadrovska zasedba, kontinuirano timsko delo znotraj ustanove in v povezavi s strokovnimi službami na šolah in vrtcih, CSD, ZD in s starši.

Organizacija mobilne službe je zelo razvejana, prilagojena ustreznim strokovnim, kadrovskim in materialnim rešitvam, vedno pa usmerjena k otroku, staršem in okolju (VVZ, šola, CSD itd).

ODPRTA PROBLEMATIKA IN DILEME

Nova šolska zakonodaja že velja, predpisi, ki bodo podrobneje urejali posebnosti šolanja otrok s posebnimi potrebami, pa so še v pripravljalni fazi.

Spremembe, ki jih nova zakonodaja prinaša, so verjetno udeležencem posveta že poznane, zato jih posebej in sistematično ne bom navajala.

Nove zakonske vsebine vnašajo v našo tipično reformatorsko šolsko zakonodajo, ki zelo zlahka opušča dosedanjo utečeno organizacijo in vzpostavljeno mrežo strokovnih služb, pretirano zgledovanje po zahodnih sistemih šolanja otrok s posebnimi potrebami, ki so odraz njihovih izkušenj, pogojev in razvoja. Ocene učinkov integracije v razvitejših zahodnih državah so prav tako zelo različne, kot so njihovi sistemi v izobraževanju otrok s posebnimi potrebami. Njihov odnos do integracije postaja vse bolj realen. Predvsem pa ima učinkovita integracija tam več pozitivnega družbeno-socialnega prostora – sprejemanje drugačnosti, nastajala pa je veliko postopneje in skladno s procesi v družbi.

Osredotočila se bom le na nekaj kritičnih misli, ki so do neke mere tudi rezimeji nekaterih naših vidnejših razpravljalcev glede nove šolske zakonodaje, in na moja osebna stališča, ki izhajajo iz dolgoletne prakse ter poznavanja tega področja.

Ne glede na pozitivno naravnost šolskega zakona do izobraževanja otrok s posebnimi potrebami ostaja na tem področju veliko nedorečenosti in negotovosti. S tako zakonodajo res zakonsko reguliramo že vpeljano integracijo otrok s posebnimi potrebami, ki je nastajala spontano iz prakse, vendar to na žalost ni bistveni razlog za globalne zakonske spremembe. Naša zakonodaja mora zaradi prilagajanja zahodnim standardom vpeljati spremembe – tudi politične, ki pa še nikakor niso izraz navdušenja družbe nad sprejemanjem drugačnosti ter zavest in zrelost družbe na poti demokratizacije.

Postavlja se tudi vprašanje materialnega pokritja, ki ga bodo spremembe vsekakor zahtevale.

- Občutiti je premalo medresorskega

sodelovanja, ki bi dajalo podlago in značaj reševanju izrazito interdisciplinarnih vprašanj – šolanje otrok s posebnimi potrebami je povezano in vezano na področje zdravstva, socialnega varstva, zaposlovanja itn. Integracija je tudi interdisciplinarni pojem, sociološki, socialni, psihološki in specialno pedagoški. V naših razmerah je specialna pedagogika nekako zadolžena za proučevanje integracije in za njeno učinkovitost.

- Zaradi številnih odprtih praktičnih vprašanj in tudi načina, ki je pripeljal do tako smelega šolske zakonodaje v smislu pristojnostnih razmerij, se kaže implementacija ideje v prakso v danih pogojih manj idealna in optimalna.

- Ne smemo prezreti pomembnih dejstev glede dodatne strokovne usposobljenosti pedagoških delavcev v rednih osnovnih šolah, materialnih pogojev in sposobnosti togega šolskega sistema za vzpostavitev novih strokovnih mrež in medsebojne pristojnosti, tako v upravnem kot strokovnem in nadzornem pogledu.

- Brez aktivne vključenosti vseh strokovnih področij, ki jih zadeva problematika invalidnih oseb, ni in ne more biti uspešne integracije, tako v obdobju šolanja kot pozneje, ko otroci s posebnimi potrebami postanejo odrasli s posebnimi potrebami (invalidska populacija).

- Problematika otrok s posebnimi potrebami oziroma njihove potrebe trajajo dlje, kot je doba šolanja, zato je bila dosedanja sistemska organizacija in pristojnostna ureditev na tem področju ustrezna, prirejena kompleksnosti in nedeljivosti problematike. Nedopustno bi bilo tako občutljiva področja prepuščati stihijskim rešitvam.

- Ne nazadnje pa je integracija otrok s posebnimi potrebami odvisna v veliki meri od vloge staršev in otrokovega primarnega socialnega okolja – družine, katere vloga in odgovornost je tudi v tej zakonodaji premalo poudarjena in diferencirana.

Vprašanje je, v kolikšni meri lahko družba izkaže strokovno in materialno pomoč ter razumevanje družini z otrokom ali družinskim članom s posebnimi potrebami.

SOCIALNO DELO NA PRELOMU TISOČLETJA

V novih razmerah, ki vdirajo v naše družbene življenje na vseh področjih, se počutimo socialni delavci nemočne, nezaščitene, s premalo profesionalne orientiranosti na trgu potreb in storitev, ob majhni možnosti strokovne rasti in vse večjem nespoštovanju našega dela kot stroke.

Današnji čas zahteva od nas premišljeno ravnanje v tekmi za enakopravnost in profilakso z drugimi sorodnimi strokami z našim strokovnim znanjem in vedenjem.

Veliko teh priložnosti nam daje tudi integracija, ki zahteva in pojmuje dosti več kot zagotovljene pogoje na področju šolanja. Vnaša se inkluzivnost kot nov model razmišljanja in šolanja ter pomeni nov smiselni pristop: sodelovanje, ne tekmovanje, soudeležba, ne prisila, odnosi, ne izolacija, medsebojna odvisnost, ne neodvisnost, sprejemanje in ne odklanjanje, prijateljstvo in ne osamljenost.

Ne sme nas biti strah pred spremembami, v danih razmerah moramo prestrukturirati stališča, odnose in skupno življenje in delo. Prej ali slej bomo doumeli, da je pomembna vključenost v procese, v nova dogajanja, ker daje možnost vplivanja. Izključenost namreč proizvaja programira odpor in neučinkovitost.

Zelo verjetno je, da bosta narava in klijentela našega dela še nadalje zrcalili uspešnost širše družbe, dogajanje v njej ter delovanje družbenega sistema za uresničevanje pogojev socialno prijazne države.

Svojo profesionalno identiteto in poklicno samozavest moramo graditi na strokovnem znanju in vedenju, našo stroko pa v paleti dobrodelnosti in dobrodelnih organizacij narediti prepoznavno tudi drugim.

Nedvomno imamo z Visoko šolo za socialno delo, Društvom socialnih delavcev in prenovljenim kodeksom profesionalne etike zagotovljene izhodiščne pogoje za uspešnost.

Literatura

- Društvo defektologov Slovenije (1997), *Uresničevanje integracije v praksi*. Zbornik.
- M. KNEHTL (1995), *Razvrščanje in izobraževanje slušno motenih otrok: Usmerjanje otrok s posebnimi potrebami*. Diplomaska naloga. Ljubljana VŠSD.
- Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana (1996), *Pravica gluhih do znanja*. Zbornik.
- M. BEILMANN (1995), *Sozialmarketing und Kommunikation*. Neuwied, Kriftel, Berlin: Luchterhand.